

SUUDİ ARABİSTAN'DA SİYASİ VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM VE MEŞRUIYET KRİZİ

“
Ekonomiyi çeşitlendirme ve kadın haklarını geliştirme politikaları, hanedan üyeleri arasındaki ilişkilerde yaşanan kınılma ve ılımlı İslam söylemi kadar; dış politikada Yemen, Suriye ve Libya gibi yakın çevredeki olaylara müdahale şeklinin değişmesi, İsrail ile yakınlaşma, İran ile yaşanan krizin derinleşmesi, ABD Başkanı Donald Trump'ın kişisel desteği dışında Batı dünyası ile ilişkilerin kötüleşmesi, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerle ilişkilerin seyrinde görülen radikal değişiklikler Suudi Arabistan'ın ciddi meşruiyet bunalımı ve değişim sürecinde olduğunu göstermektedir.”

Doç. Dr. M Hilmi Özev

*Süresiz Yayınlar Editörü,
ORSAM*

Suudi Arabistan gerek iç gerekse bölgesel ve küresel koşulların değişmesiyle kendini yenilemek zorunda olan pek çok ülkeden biridir. Suudi rejimi de bu durumun farkında ve gerekli önlemleri almak için ekonomik, siyasi ve toplumsal alanlarda bir takım ciddi adımlar atmaktadır. Ekonomiyi çeşitlendirme ve kadın

haklarını geliştirme politikaları, hanedan üyeleri arasındaki ilişkilerde yaşanan kırılma ve ılımlı İslam söylemi kadar; dış politikada Yemen, Suriye ve Libya gibi yakın çevredeki olaylara müdahale şeklinin değişmesi, İsrail ile yakınlaşma, İran ile yaşanan krizin derinleşmesi, ABD Başkanı Donald Trump'ın kişisel desteği dışında Batı dünyası ile ilişkilerin kötüleşmesi, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerle ilişkilerin seyrinde görülen radikal değişiklikler ülkenin ciddi meşruiyet bunalımı ve değişim sürecinde olduğunu göstermektedir. Ancak değişim için atılan adımların tamamının amaca hizmet ettiğini ve Suudi Arabistan'ı düzlüğe çıkaracağını söylemek oldukça zordur. Bunun en temel nedeni ise değişimin farklı toplum kesimlerince ve elitler tarafından özümsemesinin o kadar kolay olmamasıdır.

Her ülkede olduğu gibi, Suudi Arabistan'da da meşruiyetin dahili ve harici sütunlar üzerinde yükselmesi gerekmektedir. Dahili sütunu, elitlerin ve geniş halk kitlelerinin onayını alma zorunluluğu olarak özetlenebilir. Harici sütun ise bir yanda Birleşmiş Milletler (BM) üyeliği ve uluslararası hukuk ile uyum içerisinde olma diğer yanda ise küresel ve bölgesel güçlerin çıkarları ya da uluslararası sistemin işleyişi ile uyum içerisinde olma şeklinde





iki alt başlıkta ele alınabilir. Bu sütunların ve alt başlıkların birbirleriyle derin bir etkileşim içerisinde olduklarını da baştan belirtmek gerekmektedir.

“

Kuruluş aşamasında Suudi yöneticiler, Batılı müttefiklerinden gelen finansal yardımı halka dağıtarak toplumu şekillendirme imkânı bulmuşlardır. Suudi topraklarında petrolün keşfinden, özellikle de 1973 fiyat patlamasından sonra ise petrol gelirleri, dağıtıcı devletin temel aracı haline gelmiştir. Günümüzde bu iki meşruiyet sütununun, Vehhabiliğin ve petrol gelirlerinin, Suudi toplum ve devletini taşıma konusunda yetersiz kaldıkları ve dolayısıyla Suudi Arabistan rejimi açısından ciddi bir meşruiyet açığı oluştuğu görülmektedir.

”



Suudi Arabistan iç siyasi meşruiyet hususu biri “düşünsel/geleneksel” diğeri “maddi/modern” iki temel sütun üzerine yükselmekteydi. Yani Suudi Arabistan geleneksel ve modern unsurların eklektik biçimde kullanıldığı bir devlet olarak tasarlanmıştı. Düşünsel meşruiyet zemini Vehhabi inancının toplumun ve toplum-devlet ilişkilerinin temel harcı durumuna getirilmesinden ibaretti. Maddi meşruiyet zemini ise Vehhabi inanç esasları çerçevesinde örgütlenen toplumun devlete olan sadakatini perçinlemek ve toplumu daha fazla şekillendirmek amacıyla devletin rantiyeye/dağıtıcı özellik kazanmasıydı. Kuruluş aşamasında Suudi yöneticiler, Batılı müttefiklerinden gelen finansal yardımı halka dağıtarak toplumu şekillendirme imkânı bulmuşlardır. Suudi topraklarında petrolün keşfinden, özellikle de 1973 fiyat patlamasından sonra ise petrol gelirleri, dağıtıcı devletin temel aracı haline gelmiştir. Günümüzde bu iki meşruiyet sütununun, Vehhabiliğin ve petrol gelirlerinin, Suudi toplum ve devletini taşıma konusunda yetersiz kaldıkları ve dolayısıyla Suudi Arabistan rejimi açısından ciddi bir meşruiyet açığı oluştuğu görülmektedir.

Son dönemde Vehhabi akidesi Suudi Arabistan açısından ciddi bir yüke dönüşmüş durumdadır. Vehhabi inancının ister Şii ister Sünni olsun tüm diğer İslami mezhep ve akımlara karşı dışlayıcı (tefkirci) tutumu, Suudi Arabistan’ı İslami radikalizmin odak noktası haline getirmiştir. El-Kaide’den IŞİD’e kadar, son otuz yılın “İslami radikal” unsurları büyük ölçüde

Vehhabi inanç esaslarını kullanarak örgütlenmişlerdir. 11 Eylül olaylarını gerçekleştiren on dokuz kişiden on beşinin Suudi vatandaşı olması, “İslami radikalizm” konusunda bütün dünyada dikkatlerin Suudi Arabistan üzerine odaklanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, doğrudan dillendirilemese de Vehhabilik, Suudi Arabistan’ın sırtında gün geçtikçe ağırlaşan ve günümüzde taşınamaz hale gelen bir kambura dönüşmüş durumdur. Nitekim ABD Kongresi tarafından çıkartılan, 11 Eylül mağdurlarının Suudi Arabistan’a karşı tazminat davası açabileceklerini öngören yasa (JASTA) gündemdeki yerini halen korumaktadır. Bunun için Suudi Veliiaht Prens Muhammed bin Selman (MbS) bundan böyle “ılımlı İslam”ın savunucusu ve öncüsü olacaklarını dillendirmeye ve Suudi devleti başta kadının statüsü olmak üzere Suudi toplumunu modernleşme konusunda önemli adımlar atmaya başlamıştır.

“İlimli İslam” söyleminin iç politikayı ve Suudi ekonomisini ilgilendiren önemli bir yönü de vardır.

1970’lerde altı milyon civarında olan Suudi Arabistan nüfusunun günümüzde otuz beş milyon civarına yükselmesi, petrol devi olan Suudi Arabistan gibi dağıtıcı bir devletin kapasitesini zorlamaktadır. Petrol varil fiyatının 80 doların altına düştüğü bir ortamda Suudi Arabistan’ın dağıtıcı devlet özelliği sürdürülebilir değildir. Bunun için ekonomisini çeşitlendirmesi ve kadınlar da dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerini üretim süreçlerine dahil etmesi gerekmektedir. Oysa azla yetinmeyi öneren katı Vehhabi akide çerçevesinde bu dönüşümü gerçekleştirmek mümkün değildir. Bunun için de Suudi yöneticiler artık ılımlı İslam’ı destekleyeceklerini dile getirmektedirler. Bu ise Suudi Arabistan’da meşruiyet anlayışının tamamen “modern/dünyevi” bir zemine çekilmesini zorunlu kılmaktadır. Ne var ki, Suudi hanedanı ve Vehhabi din adamları arasındaki ittifak çerçevesinde yüz yıllardır sürdürülen gelenek ve alışkanlıkları bir çırpıda terk etmek ve modern unsurlarla değiştirmek o kadar kolay görünmemektedir. Bu da halihazırda Suu-

di Arabistan’ın çok ciddi bir meşruiyet bunalımı içerisinde olduğunu göstermektedir.

Suudi ekonomisini, varil başına 20 dolarların konuşulduğu mevcut petrol fiyatları ile dönüştürmek imkânsız gibi görünmektedir. Bu durum tek bir çözüme işaret etmektedir: Mevcut birikimin kullanılması. Suudi Arabistan için petrol gelirleri sonrasında iki farklı birikimden söz edilebilir. İlki, devlet eliyle oluşturulan ve şeffaf bir şekilde izlenmesi mümkün olan varlık fonudur. 800 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilen bu fonun nerdeyse yarısı Arap Baharı adı verilen süreçte Suudi halkını yatıştırmak ve sürecin dışında tutmak için harcanmış durumdadır. Dolayısıyla, sadece varlık fonuna dayalı olarak ekonomik bir dönüşüm sağlamak mümkün değildir. Geriye hanedan üyelerinin petrol gelirleri üzerinden elde ettikleri, miktarı tam olarak kestirilemese de trilyonlarca dolar büyüklükte olduğu tahmin edilen ve büyük ölçüde Batılı ülkelerde yatırım halinde bulunan birikimin Suudi Arabistan’a taşınması kalmaktadır. Veliiaht Prens

MbS, bu konuda da yolsuzluk operasyonları



başta olmak üzere ciddi adımlar atmıştır. Tahmin edileceği üzere, bu adımlar, erkek üyeleri beş bini aşmış bulunan hanedan üyeleri arasında ciddi bir kavgayı ve ayrışmayı beraberinde getirmektedir. Bu da mevcut rejimin meşruiyet açığını derinleştiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, söz konusu birikimin Suudi Arabistan'a taşınması Batılı ekonomileri rahatsız edebilir ve Suudi Arabistan aleyhine daha fazla önlem almaya itebilir. Bu da Suudi Arabistan'ı uluslararası sistem nezdinde daha sorunlu bir ülke haline getirebilir. Öte yandan, Suudi Arabistan ekonomik dönüşüm için gerekli sermaye tedarikini başarsa dahi kendi insan kaynaklarını harekete geçirmesi oldukça zordur. Dağıtıcı devlet uygulamaları nedeniyle ataletle alışmış bir toplumu kısa süre içerisinde çalışan ve üreten bir topluma dönüştürmek neredeyse imkânsızdır.

Harici meşruiyet açısından bakıldığında 1973'ten bu yana Suudi Arabistan petrol ve petrol gelirleri sayesinde BM'deki oylamaları etkileyebilen, yurt dışında operasyon yürütebilen, diğer ülke halkları halklarını etkileyebilen, yurt dışında Suudi Arabistan'a bağlı entelijansiya oluşturabilen bir ülke durumundaydı. Ayrıca, Suudi Arabistan küresel enerji vanalarının ABD kontrolünde kalmasını sağlaması açısından da önemli bir rol üstlenmektedir. Petrol piyasası çeşitlendikçe ve fiyatlarda dalgalanmalar yaşandıkça Suudi Arabistan'ın uluslararası alandaki mevcut etkinliğini sürdürmesi mümkün değildir. Böylelikle ABD desteğini kaybetmiş, üstelik zayıf devletlerde operasyon yapma kabiliyetini yi-



tirmiş bir Suudi Arabistan'ın uluslararası sistemde saygın ve meşru bir üyesi olarak varlık sürdürmesi zorlaşmaktadır.

Özetle, Suudi Arabistan'ın siyasi meşruiyet açığını geleneksel (Vehhabilik ve Suudi hanedanını temsil eden krala sadakat) ve modern (ekonomik dönüşüm) araçları kullanarak dönüştürmesinin imkânsız olduğu aşikârdır. Suudi dış politikasında görülen irrasyonel kırıma da ülkenin uluslararası sistemle sorunlu olduğunu göstermektedir. Geriye sadece karizmatik meşruiyetin sağlayacağı imkanlar kalmaktadır. Herhangi bir liderin ya da gurubun karizmatik meşruiyete sahip olması ise derin siyasi, toplumsal ve ekonomik krizlerin halklar ve kamuoyları üzerinde travmatik etkiler oluşturduğu süreçlerde gerçekleşebilmektedir. Bu durumda, Suudi Arabistan'ı önümüzdeki dönemde son derece çalkantılı bir sürecin beklediği tahmin edilebilir.

MbS; NEOM, Vizyon 2030, Aramco'nun halka arzı gibi konularda önemli adımlar atmış olsa da şu ana dek mevcut ekonomik sistemi

iç ve dış koşullara uyarlama yönünde mesafe kat edebilmiş değildir. MbS Suudi dış politikasına kurumsal bir çerçeve kazandırmak yerine, Trump ve damadı ile geliştirdiği özel ilişkiler üzerinden götürmeye çalışmaktadır. Aramco saldırıları sırasında ABD savunma şemsiyesinin Suudi Arabistan'ı koruma konusunda yetersiz kalması da büyük bir hayal kırıklığı yaratmış durumdadır. Cemal Kaşıkçı olayının yanı sıra Yemen, Libya ve Suriye krizlerine müdahale şekli rasyonellikten uzak bir görüntü sergilemektedir. Bu nedenle MbS döneminde Suudi Arabistan'ın dahili ve harici uyum ve meşruiyet sorunlarını sühuletle çözmesi imkânsız görünmektedir. Eğer MbS kendi politikalarını ve davranışlarını gözden geçirmese ya da Suudi rejimi MbS'yi daha makul bir lider ile değiştirmeyi başaramazsa, halihazırda devam etmekte olan dönüşüm sürecinde ülke ciddi savrulma yaşayabilir. Bunun bedelini ise öncelikle Suudi Arabistan devleti ve halkı, sonrasında ise Suudi Arabistan kaynaklı oluşabilecek istikrarsızlıklar nedeni ile bölge devletleri ödemek zorunda kalabilir. ■